

paikan kattavan tarpeen kesäkautena, mutta talvisin kodeissa on ruuhkaa.» Yksinkertaisemmin sanoen »kattavan tarpeen» on = tyydyttävän tarpeen ~ riittävän.

»Mikäli kiven laatu kattaa ulkomaanvientiin vaadittavan tason — — » Täsmällistä kieltä olisi: — — on vientiin vaadittavaa tasoa. Vielä nasevammin: Jos kivi laadultaan kelpaa vientiin.

»Ensimmäinen rakennusvaihe on tarkoitettu kattamaan työtiloissa ilmenneet vaikeimmat epäkohdat.» Peräti merkilistä puhetta, jolla tapailtaneen ajatusta: — — poistamaan pahimmat epäkohdat.

Esimerkit riittänevät osoittamaan, että *kattaa*-verbin käyttö on tavattomasti laiveampaa kuin NS:sta käy ilmi.¹ Ne todistanevat myös kyllin selvästi, miten tämän sanan suosiminen monesti johtaa ilmaisun hämäryyteen ja vaikeatajuisuuteen. On siis syytä vakavasti harkita, ennen kuin tarttuu muodikkaaseen *kattaa*-verbiin.

Koskettelen lopuksi lyhyesti kysymystä, mihin *kattaa*-verbin semanttinen kehitys perustuu. Pelkästä muotisanan riehakaasta suosinnasta tuskin on kysymys. Merkityksen laventuminen tuntuu sellaiselta, että vierasta vaikutusta sopii uumoilla. Monissa tapauksissa voikin havaita heijastusta englannin *cover*-verbin merkityksistä. Tämän sanan perusmerkitys on (Hurmeen — Pesosen Englantilais-suomalaisen suursanakirjan mukaan) 'peittää, kattaa, päällystää', mutta sanalla on myös mm. merkitys 'ulottua jnk yli, sulkea sisäänsä, käsittää', jonka suuntaisiksi enimmäkseen edellä käsitellyt *kattaa*-verbin esiintymät ovat tulkittavissa. Verbi *cover* merkitsee myös 'tyydyttää, täyttää (tarve tms.)'. Tämän merkityksen vaikutusta voi nähdä neljässä jälkipään esimerkissä; kahdessa viimeisessä kirjoittaja tosin on muodikkautta tavoitellessaan sotkeutunut pahapäiväisesti sanoihinsa.

Paavo Pulkkinen

Pilkkuja vai puolipisteitä?

Ylioppilastutkinnon äidinkielenkokeiden arvostelijat valittavat kokelaiden käyttävän puolipistettä taitamattomasti ja aivan liikaa. (Ks. esim. Jouko Vesikansa, Väliamerkkivillitystä, Vir. 1975 s. 231.) Huolissaan puolipisteen takia oli myös kesänaapurini, ensi kevään abiturus: hän tuli minulta varta vasten kysymään, pitäisikö puolipistettä käyttää ylioppilasteissa ja miten monta kertaa.

Mutta jos ylioppilaskokelaat koettavatkin pakonomaisesti osoittaa kypsyytään puolipisteillä, niin tätä keinoa eivät käytä korkeakoululaiset. Noin sadasta luvu- vuonna 1978—79 eteeni tulleesta hum. tiet. kandidaatin tutkintoa varten kirjoitetusta harjoitusaineesta parissa kolmessa puolipistettä oli käytetty silmiinpistävän paljon tai virheellisesti; melkein kaikista muista aineista koko väliamerkkiä sai turhaan etsiä. Eivät myöskään suomen kielen opiskelijat — ainakaan opintojensa alussa — käytä kirjoituksissaan puolipistettä muita humanistiopiskelijoita runsaammin.

Tieteellistä esitystapaa harjoittelevat opiskelijat, tutkielmien ja esseiden kirjoittajat, rakentavat kyllä sellaisia virkkeitä, joihin puolipiste luontevasti sopisi, mutta väliamerkeiksi näkyvät riittävän pilkku ja piste. Taloudellista ehkä, mutta ei aina ymmärrettävää. — Seuraavat, viiteen ryhmään jaetut esimerkkivirkkeet (joihin puutun vain väliamerkkien osalta) ovat enimmäkseen jo mainitsemistani harjoitusaineista. Joku virke on opiskelijain muista kielenkäytön harjoituksista.

1. Tarpeellisin puolipiste on silloin, kun sillä voidaan yhtäaikaan osoittaa rinnasteisten virkkeenosien raja ja erottaa yhdyslause muusta virkkeestä. Esim. virk-

¹ Ilmeisesti *kattaa*-verbin merkitys 'sulkea piiriinsä, käsittää, koskea' (sopimus kattaa ne ja ne alat; tutkimus kattaa sen ja sen aikajakson) on niin vahvasti jo juurtunut kieleemme, että se olisi vastaisissa sanakirjoissa mainittava, vaikka todellinen ilmaisupula ei toki pakota sanaa tällä tavoin käyttämään.

keessä *Ihmiskunnan historia on ollut luokkien välisen taistelun historiaa, aina kun joku yhteiskuntataloudellinen muodostelma on kasvanut omien mahdollisuuksiensa yli, on alistettu luokka vallankumouksen kautta muuttanut sen toiseksi* auttaisi puolipiste *historiaa*-sanan jäljessä lukijaa heti huomaamaan, ettei alkava sivulause liity ensimmäiseen päälauseeseen. Puolipiste osoittaisi virkkeen osat rinnasteisiksi, pistekin olisi mahdollinen; kaksoispiste muuttaisi yhdyslauseen ensimmäisessä lauseessa esitetyn väitteen todisteeksi. Seuraavassa virkkeessä puolipisteen taikka ajatusviivan näkisi mielellään jälkimmäisen pilkun paikalla: *Jos koko kansan haluttiin esittävän yhteinen lausunto, tulisi se tehdä työväestön aloitteesta ja kansanvallaisella pohjalla, haaksirikon kärsinyt yläluokka saisi toki yhtyä siihen.* — Hanka-lampaa on puolipisteen sijoittaminen epäsuoraan esitykseen, esim. seuraavanlaisen: *Hän [Andersson] painottaa, ettei [saksan verbien] rajallisuus/ei-rajallisuus ole pelkästään leksikaalis-semanticinen, vaan myös käsitteellinen kategoria, rajallisuus voi ilmetä monella eri tavalla.* Pilku tuntuu liian heikolta välimerkiltä viimeisen lauseen edellä, mutta olisiko puolipistekään sopiva? Tekekö se viimeisestä lauseesta *ettei*-lauseen kanssa (kopulatiivisesti tai konklusiivisesti) rinnasteisen, vai voidaanko viimeinen lause tulkita edeltävän yhdyslauseen kanssa rinnasteiseksi, kirjoittajan omaksi toteamukseksi? (Aineen kirjoittaja ehdotti korjausta *jonka tähden rajallisuus voi – –*; emme kumpikaan tiennet, onko Anderssonkin sanonut näin.) Jos puolipiste aiheuttaa ilmaisuun vaarallista monitulkintaisuutta, on lauseiden suhteiden osoittimina varminta käyttää vaikkapa vähän kömpelömmänkin tuntuisia konjunktioita ja selventäviä partikkeleita.

2. Osa seuraavista virkkeistä on kaksilauseisia. Useampilauseistenkin virkkeiden porrasteisuuden lukija hahmottanee heti oikein.

Epätavalliset virkkeet ovat hyvin tyyppillisiä mainostyylille, yleensä finiittiverbi on se osa, joka on jätetty pois.

Tietoisen kielenvaalinnan vaikutuksen lisäksi

kieli muuttuu spontaanisti, tendenssinä on [viime aikoina] ollut sen tiivistyminen ja täsmentyminen.

1940—50-luvuilla syntyi mökkikyliä, joiden asukkaat saivat elantonsa metsätöistä, näin syntyi *Kuhmossa Lentiran kylän laitamille Pottukylä.* (Lähteetkissä luetellaan erilaisia mökkikylien syntytapoja.)

Tutkimuksen koehenkilö sai vaakajuovaston aikana keskiarvoltaan korkeammat kynnysarvot kuin pystyorientaatiolla, vain kahdella taajuusarvolla (8 cpd ja 32 cpd) saatu dB-arvo on pystyjuovastossa korkeampi kuin vaakajuovastossa.

Virkkeiden alkuosassa todetaan jotakin yleisluonteisesti, jälkiosassa on asiasta täsmällisempää tietoa, esimerkki, odotuksenmukainen yksityiskohta tai vähäiseksi luonnehdittu poikkeus. — Kaikkiin yllä oleviin esimerkkeihin hyväksyisin jälkimmäisen päälauseen edelle puolipisteen.

Esko Koivusalo ja Risto Tuomikoski ovat *Vir.* 1970 s. 320 ja 507 käsitelleet irrallisia lauseenmuotoisia lisäyksiä, samoin kuin kohta seuraavia adversatiivirinnastuksia. Koivusalo toivoi edellisten esimerkkien kaltaisen pilkunkäytön lisääntyvän, ja toive on toteutunut. Ihmetyttää kuitenkin, onko puolipiste tosiaan niin voimakas ja näkyvä, että sen välimerkkihierarkiamme tuoma apu pitäisi useimmiten hylätä ja sen sijaan käyttää jo muutenkin monitehtäväistä pilkkua. Vaarana on samalla se, että pilkun käyttö lisääntyy yli väljimpienkin rajojen. Tähän tapaan: *Persialainen karna on historiallinen soitin, joka liittyi juhlallisiin ylistysseremonioihin, se on kuulunut lyöntisoitinten kanssa orkesteriin ja sillä on annettu lyhytmotivisia signaaleja.* Yhdyslauseet ovat sisällöltään ja rakenteeltaan niin itsenäiset, että relatiivilauseen jälkeen olisi pantava piste (ja jälkimmäiseen virkkeeseen lisäksi pilku).

3. Seuraavat virkkeet sisältävät adversatiivisen rinnastuksen. Virkkeenosien väliin voisi sisällön juuri muuttumatta lisätä tapausta myöten *mutta-* tai *vaan-*konjunktion taikka adversatiivisen adverbin (*puolestaan, sen sijaan* tms.).

Matti Kurikka taas ei vastustanut adressia sinänsä, haaksirikko-kirjoituksen perimmäisenä tarkoituksena oli työväestön valtiollisen vaikutusvallan lisääminen.

Indikatiivimuodoista eroavat siis vain I konjuktiivin yksikön 2. ja 3. persoonassa sekä monikon 2. persoonassa, II konjuktiivin muodot ovat samanlaiset kuin indikatiivin.

Nykyruotsissa ovat tietyn tyyppiset lyhytmuodot tavallisista verbeistä tulleet yhä yleisemmiksi: *h a* on syrjäyttänyt muodon *h a v a*, *t a*, *d r a* ja *b l i* ovat tavallisia *t a g a*, *d r a g a* ja *b l i v a* sanojen ohella.

Lawrencen esikoisteos »*The White Peacock*» ilmestyi vuonna 1911, muita tunnettuja romaaneeja ovat esim. »*Sons and Lovers*» (1913), »*The Rainbow*» (1915) ja »*Lady Chatterley's Lover*» (1928).

Kahdessa viimeisessä virkkeessä adverbiaivisuus on lievää. Yhtä hyvin voisi sanoa, että virkkeet sisältävät kopulatiivisesti rinnasteiset luettelon osat. Kaikkiin virkkeisiin panisin ensimmäisen pilkun tilalle puolipisteen. Pilkun jälkeistä virkkeenosaa ei nimittäin aluksi arvaa itsenäisen virkkeen veroiseksi, varsinkaan kun rinnastetut virkkeenosat eivät ole rakenteeltaan täysin paralleeliset. Niinpä lukeensa ei osaa tauottaa ja painottaa oikein.

Seuraavan virkkeen jälkiosa on tosin niin lyhyt, että sen näkee yhdellä silmäyksellä: *Vielä jokin vuosi sitten* [suomenruotsin] *kielenhuolto sai valtiolta tukea vain viisituhatta markkaa vuodessa, nyt on tilanne toinen.* Lauseiden vastakohtaisuuden jyrkkyyttä ilmentäisi kuitenkin paremmin pysähdyttävämpi välimerkki, puolipiste tai ajatusviiva, ellei asiallista *mutta*-konjunktioita haluta käyttää.

4. Poinninnoissani on paljon sellaisia pilkulla kahtia jaettuja virkkeitä, joiden alkuosassa esitetään jokin väite ja loppuosassa perustelu. Useimmiten virkkeenosia yhdistämään sopisi ajatuksen puolesta selittävät adverbi *nimittäin*; joihinkin virkkeisiin sopisi paremmin *sillä*, joihinkin taas kausaalinen *koska*. Esimerkkejä:

Pohjimmiltaan hän [Pinter] on yhä lyyrikko, monet toisiinsa kietoutuneet tilanteet muodosta-

vat lyyrisen kokonaisuuden hänen näytelmissään.

Mainonta on ilmiönä vanha, sitä esiintyi jo antiikin aikana sekä suullisessa että kirjallisessa muodossa, kuten Pompeijin kaivauksissa on ilmennyt.

Tällaisenaan teos jää ehkä hieman torsoksi, se ei kokonaisuutena kenties tyydytä sen kumminkin estetiikan kuin teatteritieteenkään kannalta asetettuja odotuksia.

Etuliitteet ovat venäjän tärkeä sananmuodostuskeino, niiden avulla saadaan jatkuvasti uusia merkityksiä.

Muutamain vakavin varauksin voinee kirjaa siis pitää hyvinkin suositeltavana, siinä pyritään tuomaan totuus teeskentelyn tilalle ja erehdykset suvaitaan tulevien parannusten toivossa.

Paras keino lisätilan saamiseksi rakennukseen on kuitenkin päädytjatkaminen, tällöin talo säilyttää alkuperäisen, eheän muotonsa.

Useimmille istumatyön tekijöille on vain hyväksi työllellä lumikolaa pihallaan, siinä saa liikuntaa ja raitista ilmaa.

Kaikkiin näihinkin virkkeisiin panisin ensimmäisen pilkun tilalle puolipisteen. Monet virkkeistä on kyllä mahdollista jakaa kahtia pisteelläkin. Silloin ei tähdennä sitä, että virkkeen jälkiosa on alkuosaan kiinteästi liittyvä perustelu, vaan jatketaan aiheen käsittelyä ja jätetään virkkeiden sisällön toisiinsa liittäminen lukijan tehtäväksi. Kun kirjoittajat ovat kuitenkin käyttäneet pilkkua eivätkä pistettä, arvelen heidän pyrkineen ilmaisemaan juuri virkkeenosien yhteenkuuluvuutta. Jos taas halutaan vielä selvemmin osoittaa, että virkkeen jälkiosa on perustelu, on välimerkiksi valittava kaksoispiste.

Monesti jäljessä tuleva selitys osoitetaan *-han*, *-hän* -liitepartikkelilla. Jos tämä partikkeli ja *sillä*-konjunktio ovat lauseiden suhteiden osoittimina samanarvoiset, kuten esim. Vuokko Raekallio-Teppo näyttää opettavan Välimerkit-kirjassaan (ks. 5. painos s. 33), pitäisi pilkun riittää liitepartikkelilla alkavaa lausetta crottaamaan. Kuitenkin esim. seuraava virke saisi oikeamman tauotuksen ja aksentuation, jos siinä pilkku muutettaisiin puolipisteeksi: *Kappaleiden kronologinen järjestys*

nykyajasta vanhaa aikaa kohti on erittäin mielenkiintoinen, useimmat historiankirjoittajathan pitävät parempana liikkua nykyaikaa kohti.

5. Väitteen ja perustelujen järjestys voi olla toinenkin kuin edellisissä virkkeissä. Esimerkkejä:

Melko raskas ja isokokoinen teos on, parempi ratkaisu olisi saattanut olla jakaa kirja kahteen osaan.

Mielipiteen muokkaaminen lapsille myönteiseksi on vaikeaa ja se vie pitkän ajan, lapsen vuosi on harha.

Monien viittausten ja käsitteiden ymmärtäminen vaatii lukijalta etukäteistietoja, miksi-kään alkeiskirjaksi Maailman kirjallisuutta ei ole tarkoitettu.

Virkkeiden osat voisi ajatella yhdistettäväksi jollakin konkluusiivisella adverbilla: *niin(pä)*, *siksi*, *siis* tms. Pilkku on yhdistäjäksi yhtä voimaton kuin edellisissäkin esimerkeissä, mutta puolipiste osoittaisi todisteiden ja johtopäätöksen rajan selvästi.

Esittämiäni virkkeiden tekstiyhteyttä ei ole ollut laajemmin nähtävissä. Siksi väli-merkityksen muuttaminen on voinut näyttää tarpeettomalta — tai se on ehkä saatu näyttämään liiankin tarpeelliselta. Yleensä kuitenkin tekstiyhteys paljastaa väli-merkistön niukemmaksi, kuin yhdestä virkkeestä aavistaisi. Näin lopettaa muuan suomen opiskelija mielipidekirjoituksensa: *Niistä [vastoinkäymisistä] me opimme ja ne pitävät meidät tukevasti maan pinnalla, pelkkä menestyminen ei anna kehittymismahdollisuuksia. Asioista voi aina löytää valoisia puolia, minusta vain tuntuu siltä, ettei niitä kovinkaan moni etsi. Mutta se kyllä kannattaisi, kiitoksen aiheita on paljon, ja kiitos on suurin tie iloon.*

Teksti on toki ymmärrettävää näinkin, mutta ensimmäisen pilkun paikalla voisi myös olla ajatusviiva (tai puolipiste), toisen pilkun paikalla puolipiste (tai ajatus-

viiva) ja kolmannen virkkeen keskimmäinen lause voisi alkaa *sillä*-konjunktiolla (lisäksi ensimmäinen yhdyslause tarvitsisi pilkun *ja*-sanana edelle). Jo pelkästään välimerkeillä ja konjunktiolla monotoniinen pilkkuvirkkeiden ketju muuttuisi rytmiltään vaihtelevammaksi.

Tiedustelin kevätlukukaudella 1979 muutamilta Helsingin yliopiston opiskelijoilta, millaisia puolipisteen käyttöohjeita he olivat oppikoulussa saaneet. Vastajina oli 14 suomen opiskelijaa ja 8 muuta hist.-kieliltä osaston opiskelijaa, kaikki ylioppilaita (vuosilta 1971—78). Tiedustelu oli tällainen: Muistatko äidinkielen opettajasi kehottaneen/varoitelleen sinua tai muita luokkasi oppilaita käyttämään/käyttämästä puolipistettä? Jos muistat, kerro tarkemmin, millaisia ohjeita annettiin.

Yli puolet opiskelijoista vastasi, että puolipisteen käytöstä (väärästä, liiasta tai käytöstä yleensä) oli varoitettu. Pienempi osa vastaajista ilmoitti, että hyviä tai taitavia kirjoittajia oli kehoitettu käyttämään puolipistettä, taitamattomia kielletty. Kolme kertoi puolipisteen käyttöä sanotun hyvän kirjoittajan merkiksi, yksi kielellisen hallinnan osoitukseksi. — Sääntöjä puolipisteen käytöstä ei muistettu tai ollut saatu. Yksi tiesi puolipisteen apuneuvoksi, kun virke on liian (!) pitkä. Varsin monet ilmoittivat, että puolipiste on tyylikeino (tyylillinen tehokeino, tekstin elävöittäjä) tai tyylikeinon ja välimerkin välimuoto.

Taitava kirjoittaja oppii varmaan puolipisteen käytön — taitavilta kirjoittajilta. Mutta eiköhän tavallinenkin kirjoittaja uskaltaisi tarpeen vaatiessa käyttää tätä välimerkkiä, jos saisi ohjeita, jotka luonnehtivat enemmän sen käyttöyhteyksiä kuin käyttöä.

Raija Lehtinen